

ВІЗУАЛЬНА МОВА АБСТРАКТНОЇ ФОРМИ В ТЕМАХ І ОБРАЗАХ МИТЦІВ КІРОВОГРАДЩИНИ

Олена Кириченко

канд. мистецтвознавства, доцент кафедри
образотворчого мистецтва та
дизайну ЦДПУ ім. В. Винниченка

Словосполучення «абстрактна форма», з першого погляду, сприймається як абсурдне, взаємовиключне. Однак коли ми зустрічаємося з творами сучасного мистецтва, ми бачимо, як художники створюють образи своїх картин і скульптур, абстрагуючи форми або поєднуючи натурні образи з абстрактними. Образи в напівабстрактному мистецтві стають нестабільними, ледь вловимими, зверненими до асоціативного мислення глядача. Проте існує й інша тенденція, коли абстракція з'являється заради самої абстракції. Тоді це виглядає поверхнево і знищує саму ідею абстрактної образності

Андрій Хворост. Риба, 2014

Абстракція як форма образотворчої мови відома в культурі з часів архаїки, проте як усвідомлена художня ідея вона стає актуальною з початку ХХ століття. Саме тоді під впливом наукових відкриттів і технічних винаходів відбувається осмислений відхід від класичних образотворчих форм, котрі людське око сприймає як традиційні

Можна відзначити, що традиція абстрактного живопису в художній культурі Кіровоградщини сходить до визнаних художників першої половини ХХ століття, що походять з міста Єлисаветграда, серед яких особливо виділяються
І.-Б. Рибак і О. О. Осмьоркін

*Іссахар-Бер Рибак (1897, Єлисаветград - 1935, Париж)
Жінка-композиція, 1925*

Дані художники зацікавлюються пошуками виразності в мистецтві на основі своєрідної гри з формою і кольором, що стало актуальним у творчості представників авангарду. Пошуки нового художнього висловлювання відбуваються поряд з переосмисленням ставлення до трансформованої реальності, яка змінювалась під впливом відкриттів у науці та розвитку техніки

До абстрактних форм ці художники зверталися в силу захоплення певними течіями і це не тривало в їхній творчості довгі часи. Проте шлях, який пройшов абстрактний живопис у ХХ столітті, був яскравим і багатоаспектним

*Олександр Осмьоркін (1892, Єлисаветград – 1953,
Москва)*

Пейзаж, 1917. Полотно, олія. 96 x 65
Державний музей-заповідник Ростовський Кремль

Чіткого визначення суті і основних характеристик абстрактного мистецтва не існує. Зазвичай поняттям «абстрактне мистецтво» пояснюється нефігуративне зображення. На тлі домінування інтересу до абстрактного зображення в мистецтві ХХ століття дослідники намагаються пояснити причини його життєздатності. Серед багатьох інших цікавою є біологічна теорія, згідно з якою мозок людини запрограмований на сприйняття абстрактних форм ще до народження

Перебуваючи в утробі матері і відразу після появи в світ дитина бачить плями, не розрізняє форми предметів і в цьому стані гармонійно існує перші миті життя, що зберігається у підсвідомості

*Володимир Кірьянов (1951 - 2017)
Композиція. Комп'ютерна графіка*

Відповідно до цієї теорії людина комфортно відчуває себе в оточенні абстрактних ліній, плям, форм і це активно використовується сучасним дизайном та комп'ютерною графікою, до якої почали звертатись деякі кіровоградські митці, зокрема відомі спроби *Володимира Кірьянова* створювати фантастичні образи саме в даному виді творчості

Володимир Кірьянов (1951 - 2017). Композиція. Комп'ютерна графіка

Безпредметність, яка ще на початку ХХ століття виявилася складним комплексом і синтезом теорії живопису, формотворчості, філософських пошуків і утопічних проєктів, сьогодні вийшла за рамки мистецтва в своєму наближенні до якогось дивного творчого акту на стику живопису і метафізики, заглибившись у внутрішній світ людини. Це стало причиною появи руху послідовників безпредметного мистецтва в усьому світі [3], саме цим можна пояснити розповсюдженість абстрактного живопису в сучасному культурному просторі

Виставка творів *Олега Рудого*

Сучасний абстрактний живопис вражає різноманітністю стилів, що і можна побачити в творчості багатьох митців Кіровоградщини. І хоча динаміка інтересу до абстрактного мистецтва в місцевому художньому середовищі в різні періоди переживала деякий спад, останнім часом можна говорити про нову актуалізацію абстрактного формоутворення у деяких митців

Дослідники вважають, що вже в 1960-х абстракціонізм перейшов з розряду актуального мистецтва в історію художніх стилів [1, с. 69]. Однак художники, які звертаються до використання абстрактних образів сьогодні, знаходять у них найбільш прийнятний для себе спосіб познання реальності

*Михайло Наєждін. Художник і модель, 1969
Папір, ретуш. 57 x 49*

Можна побачити, що у митців Кіровоградщини звернення до абстракції не відрізняється стильовою монолітністю, що була властива абстрактному живопису початку ХХ ст., який розвивався за двома лініями – геометричної абстракції від К. Малевича і П.Мондріана та експресивної абстракції від В. Кандинського. Сучасні митці прагнуть до більш розширеного використання абстрактних мотивів, нерідко додаючи їх як елементи у фігуративну композицію, що навантажує зміст множинними смислами

Григорій Гнатюк. Поклоніння волхвів, 1993. Полотно, олія

Так як сьогодні абстракція продовжує зберігати свою затребуваність, то художники шукають і знаходять власні виразні прийоми, через які показують своє ставлення до світу. *Григорій Гнатюк* створює образи на хиткій межі безпредметності і натурального мотиву, поєднуючи виразні локальні кольорові плями з реалістичними формами, що підсилює символізацію зображеного

Григорій Гнатюк (1951 - 2012). Ритм-нудьга, 1988. Полотно, олія. 85x104

З'єднання абстрактних і природних форм занурює глядача в особливі умови, коли в нього виникає відчуття співавторства. Наприклад, та символічна структура картинного простору, яка властива творам Г. Гнатюка, не менш експресивна та насичена філософською глибиною, ніж це було у класиків чистого абстрактного живопису. Глядач розглядає серед напіваабстрактних елементів знайомі образи і створює власні асоціації

Григорій Гнатюк. Згадка, 1990. Папір, мішана техніка. 63x82

До художників, які прагнуть до надання динаміки у картинному просторі, наповненому абстрактними символами з включенням фрагментів реального світу, належить і *Андрій Надєждін*. Його композиції завжди відрізняються особистими екзистенційними переживаннями

*Андрій Надєждін. На світло. Із серії «Птахи», 2018
Полотно, олія. 85 x 100*

Автор звертається до глибоких спогадів, які одночасно приховані в колективних шарах пам'яті, апелюючи до архетипів і вічних образів, тим самим пробуджуючи бажання глядача знайти деякі асоціації з власним життям. Таким чином художник як би апелює до колективної пам'яті людства

*Андрій Нажедін. За лісами степ і гори
або переїзд. Полотно, олія*

Властивість відкривати світ, яка притаманна класичному мистецтву, притаманна також і мистецтву абстрактному. Спираючись на юнгівське співвідношення абстракції з інтровертною установкою, тобто зосередженістю на внутрішньому світі, можна зазначити, що абстрактний образ у мистецтві пов'язаний з підсвідомістю. Тому, наприклад, *Михайло Надєждін* демонструє, як, звертаючись до нефігуративних образів, можна використати певні культурні алюзії, які здатний прочитати підготовлений глядач

Михайло Надєждін. Сади Едему, 1969. Папір, вугілля. 56x80

Прийоми абстрактного живопису, можливо, і сприймаються зовні як кілька примітивні, але вони можуть нести в собі занадто багато ідей, емоцій і смислів, не володіючи при цьому досить розвиненою живописною мовою, щоб їх висловити. Деякі дослідники вважають, що ХХ століття взагалі не створило мови для передачі абсолютно нового світу ідей і образів [1]. Використовуючи абстрактні форми, *Федір Лагно* актуалізує всі ознаки сучасності – ритм, темп, мозаїчність свідомості, гру культурним досвідом людства

Федір Лагно. Карнавал масок, 2005. Папір, гуаш, акварель. 30 x 40

Твердження В. Кандинського «художник може користуватися для вираження будь-якою формою» [2, с. 68] виправдовує пошуки митців у будь-якому напрямку з метою досягнення синтезу різних стилістичних засобів у розкритті ідеї твору. Абстрактні образи пробуджують роботу думки як самого автора, так і того, хто сприймає його художній текст

*Оксана Журавель (Надеждіна). Окрема кімната, 2000
Оргаліт, авторська техніка. 84 x 100*

«Метафізичні форми» (за Г. Аполлінером) начебто ведуть від чуттєвого сприйняття до інтелектуального. Наприклад, заміна предмета у *Оксани Журавель* на асоціативний образ, розташування знаків-символів у просторі, експресія кольору сприяє пробудженню чуттєвої реакції на зображення. Виникнення ж музичних асоціацій взагалі можна вважати одним із завдань абстрактного живопису

Оксана Журавель (Надеждіна). Пісня, 1998
Оргаліт, авторська техніка. 75 x 75

Кожен художник, який тяжіє до абстрактних форм, вирішує з їх допомогою певні естетичні завдання. Так, у творах *Ігоря Смичека* можна спостерігати святковість кольору, яка підтримується грою умовних елементів, за допомогою вільного розташування яких створюється загальна радісна атмосфера. В цій кольоровій динаміці глядач відчуває театральність, маскарадність, грайливість, саме абстракція й надає такий характер композиції

Ігор Смичек. Фонтан, 2015. Картон, акрил. 42 x 60

Абстрактний живопис відчуває особливу пристрасть до кольору, який стає головним виразом емоційного і символічного змісту. Звертаючись до міфологічних символів, Ігор Смичек активізує мову кольору. Впізнавані предмети, сюжети, образи видозмінюються, зберігаючи в собі пам'ять про те, що колись позначали, вся композиція відрізняється декоративною експресивністю

Ігор Смичек. Ковчег і риба, 2018
Полотно, акрил. 42 x 60

Образність іншої роботи Смичека будується на поєднанні звучності локальних колірних площин і контрастних їм за кольором органічних форм. Звідси виростає активна динаміка композиції, простір стрімко рухається. А завдяки постмодерністському орієнтуру на цитатність стародавнім знакам та символам надається в картині ігровий характер, що демонструє образотворчу різновидність форматворчих ігор у сучасному мистецтві

Ігор Смичек. Велика мандрівка, 2016-2018
Полотно, акрил. 50 x 60

Як вже було зазначено, роботи кіровоградських художників не завжди можна назвати абстрактними в повній мірі. Багато митців знаходять якісь аналогії з реальністю і кодують її в абстрактних образах і формах. Ці образи спрямовані викликати музично-поетичні асоціації, як це відбувається у витончених і легких роботах *Ольги Пунгіної*

Ольга Пунгіна. Привіди міста (Сьогодні), 1999. Папір, мішана техніка. 31 x 26

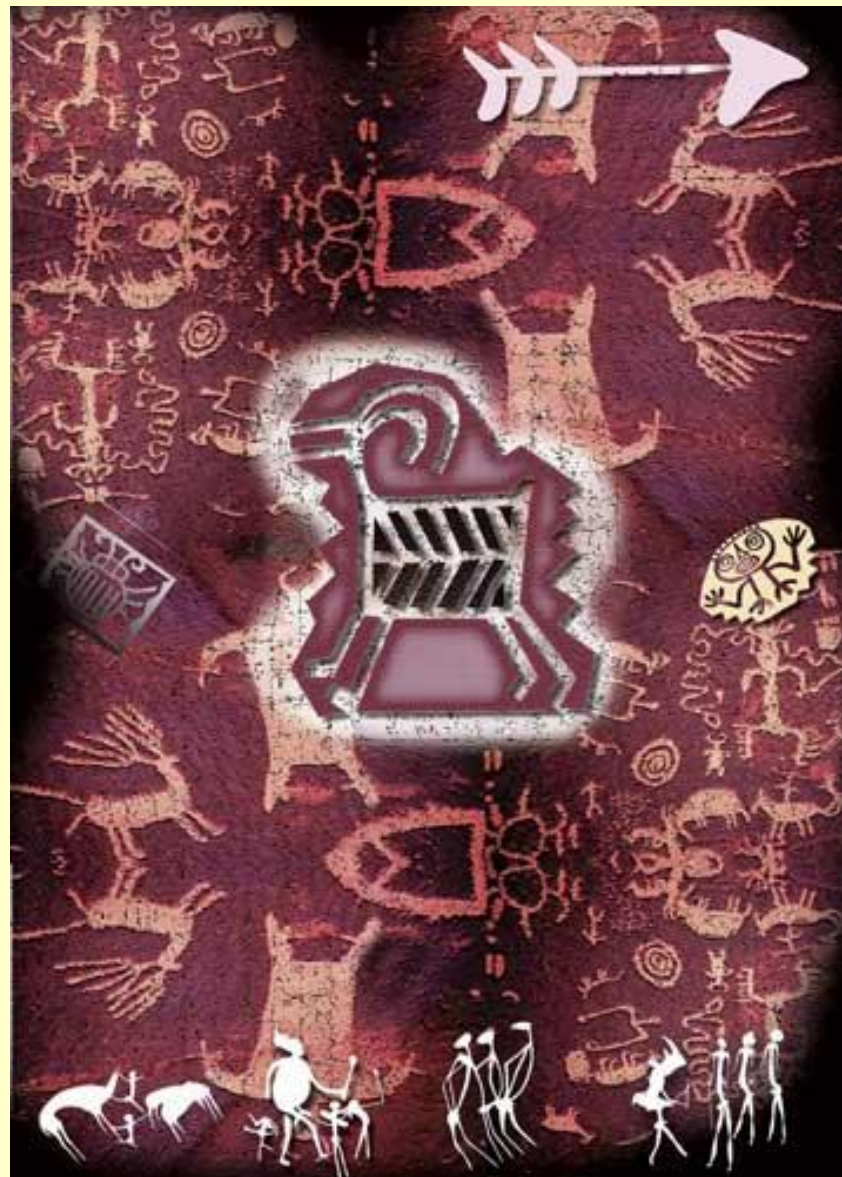

Художниця працює з лінією, яка відображає динаміку авторської думки, налаштовує на певну тональність сприйняття форми і створює той наповнений духовністю образ, який «іманентний психічної імпровізації» [4]

Ольга Пунгіна. Плин часу, 2001
Папір, мішана техніка. 50 x 41

Відштовхуючись від знакових систем архаїчних зображень, сучасні митці Кіровоградщини нерідко звертаються до стародавніх знакових елементів, включають їх у складні символічні композиції, в яких начебто прихований особливий шифр до їхнього тлумачення

Узагальнююча назва роботи *Андрія Хвороста* «Минуле» стає більш зрозумілою лише при уважному погляді на зображення, в якому є символи-знаки, що нагадують петрогліфи наскального мистецтва. Тим самим автор занурює глядача в праісторію, нагадує, звідки сталася людина

Андрій Хворост. Минуле, 1999
Папір, авторська техніка. 70 x 50

**Магія архаїчних символів
приваблює сучасних
митців, з одного боку,
загадковістю, з іншого –
заданою ритмікою, красою
форми, можливістю
оновити мову мистецтва за
допомогою декоративних
приймів з візерунків-кодів.
Створюючи вічний оберег у
своїй роботі, І. Смичек
перетворює його на такий
образ, який для глядача
завжди зрозумілий**

*Ігор Смичек. Берегиня, 2016-2017
Полотно, акрил. 70 x 50*

Абстрактна художня форма під пензлем художника зазвичай перетворюється на своєрідне семіотичне вікно, яке прочинене для занурення в етносимволічний світ, коли образ включає в себе елементи національної орнаментики, інтерпретовані автором по-новому. *Анатолій Дворський* відтворює власний символ нескінченності, в якому кожен може побачити щось знайоме і одночасно щось несподіване. Абстракція сприяє створенню власної міфології з першоелементів поетичної мови

Анатолій Дворський. Засів, 2009

Нова безпредметність у певній мірі виправдовує найменування абстрактного мистецтва, тобто мистецтва усунутого від жодної конкретики, зверненого до «сфери духу», до архетипів, які зумовлюють і структуру форми, і будову простору. В картинах *Володимира Товкайла* вирішальним виразним засобом може виступати насичене колірне поле, на тлі якого виникають контрастні форми

Володимир Товкайло. Пейзаж з жінкою, котом і Ангелом, 2014
Полотно, олія. 90 x 108

В іншому випадку митець заповнює простір знаками та символами – серед них є літери, образи тварин, давніх богів, побудов, біблійного ковчегу. Ці образи вказують на головні атрибути священного міфу, що легко прочитується глядачем. Клаптикове ж поєднання їх з різними орнаментальними мотивами перетворює зміст твору на казковий

Володимир Товкайло. Ковчег

Використовуючи архетипні конструкти, художник як би розповідає якусь давню історію, а глядачеві залишається прийняти його умови і спробувати прочитати ту мову, яку йому пропонує художник. У *Юрія Гончаренка* кожен символ ускладнений включенням у нього іншого символу-знаку. Образ набуває особливу пластичну виразність, його формотворчі дії як би самі створюють нову мову

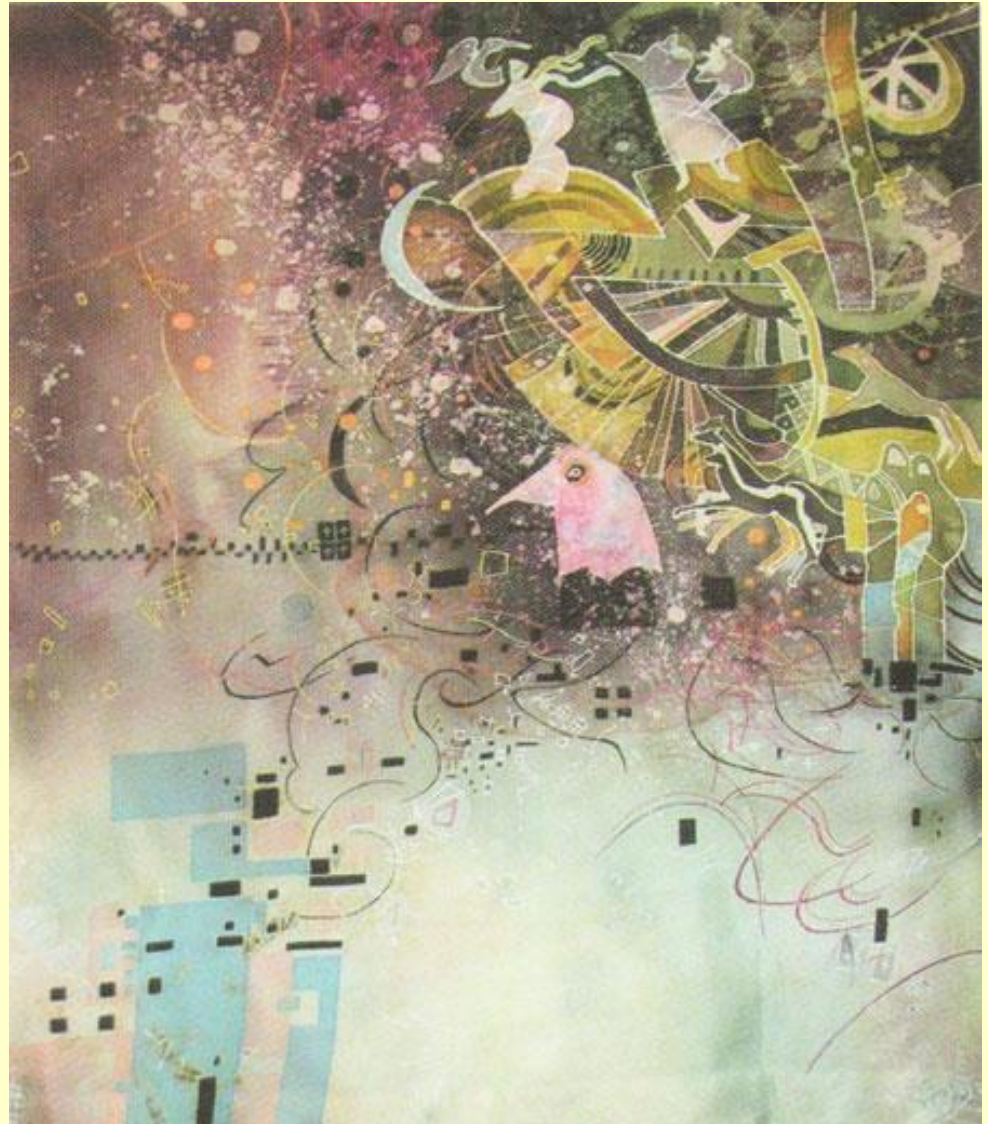
Юрій Гончаренко. Джерело живої води, 1998
Дошка, олія, мішана техніка

Неоархаїка в сучасному абстрактному мистецтві, яка орієнтована на художній досвід давніх культур, як би реконструює архаїчне світорозуміння. Простота і ясність образотворчих мотивів старослов'янських орнаментів у складних конфігураціях Ю. Гончаренка відсилає до світовідчуття наших предків, до розуміння їхнього спілкування з явищами природи

Юрій Гончаренко. Сонячне різдво, 2000
Дошка, авторська техніка. 60 x 60

Занурення в атмосферу далекого минулого сприяє містичним «проривам» творчої свідомості. *Наталія Федоренко* в своїх батиках ґрунтується на прийомах глибокої метафоричності художнього тексту. Звідси – смислова багаторівневість як предмета зображення, так і всього художнього простору

Наталія Федоренко. Енергія скіфського степу, 2007
Батик, шовк, розпис. 142 x 120

Н. Федоренко створює полісемантичні тексти, які можуть бути інтерпретовані по-різному. Художній образ при цьому базується на вихідних національних знаково-символічних комплексах. Автор не примітивізує їх зміст, а збагачує власними конотаціями. Твори такого роду, як правило, народжуються за результатами глибокого вивчення етнології, міфології, національної історії

Наталія Федоренко. Пробудження, 1986
Батик, шовк, розпис. 160 x 80

Володимир Остроухов
Вечір. Прибалтика, 2007
Полотно, олія

Таким чином, мова абстрактного мистецтва, яка не відображує світ у знайомих кожному формах, є іносказанням безпредметної реальності

Задача художника, який звертається до абстракції, – осягнути потаємну символічність реальності і показати її людям, які втратили цю здатність

У художників Кіровоградщини ми найчастіше спостерігаємо мистецтво, яке балансує на межі між абстракцією і фігуративним живописом, що одночасно ускладнює образ твору і створює для глядача простір для активізації асоціативного сприйняття

Список використаної літератури

1. Андреева Е. Все и Ничто. Символические фигуры в искусстве второй половины XX века. Санкт-Петербург: Издательство Ивана Лимбаха, 2004. 512 с.
2. Кандинский В. Размышления об искусстве. Из серии «Библиотека Паолы Волковой». Москва: Издательство АСТ, 2018. 338 с.
3. Кириченко Е. Особенности языка современного искусства в отображении новейшей картины мира (лекция). *Symposion. Историко-культурный альманах*. 2015 / отв. ред. Н.О.Осипова. Киров: ООО «Радуга-Пресс», 2015. 127 с. С. 70-82
4. Пигулевский В.О. Ирония и вымысел: от романтизма к постмодернизму. Ростов-на-Дону: Фолиант, 2002. 418 с. URL: http://www.urgj.info/urgjinfofiles/sites/pigulevsky-ironiya/03_paragraf_3-2.htm
5. Цветкова А.В. Абстрактный код XX века: эволюция в искусстве и влияние на дизайн журналов. *Вестник Московского университета*. Серия 10. Журналистика. URL: <https://vestnik.journ.msu.ru/books/2014/4/abstraktnyy-kod-khkh-veka-evolyutsiya-v-iskusstve-i-vliyanie-na-dizayn-zhurnalov/>